

Basisstof 1 Je omgeving waarnemen**zintuig**

orgaan dat op prikkels reageert

prikkel

invloed uit de omgeving op een organisme

zintuigcellen

cellen in de zintuigen die zijn aangesloten op zenuwen

impulsen

elektrische signalen die ontstaan wanneer zintuigcellen een prikkel ontvangen

zintuigenstelsel

alle zintuigen in het lichaam

warmtezintuigen

organen in de huid die reageren op temperaturen warmer dan de huid

koudezintuigen

organen in de huid die reageren op temperaturen kouder dan de huid

drukzintuigen

organen in de huid die reageren op druk

tastzintuigen

organen in de huid die reageren op lichte aanrakingen

pijnpunten

uiteinden van bepaalde zenuwen waarmee je pijn waarneemt

Basisstof 2 Voelen, ruiken en proeven**opperhuid**

bovenste laag van de huid die bestaat uit de hoornlaag en opperhuid

hoornlaag

bovenste laag van de opperhuid, die bestaat uit resten van dode cellen

kiemlaag

onderste laag van de opperhuid die bestaat uit levende cellen

lederhuid

onderste laag van de huid waarin zintuigen, zenuwen, pijnpunten, haarspiertjes, bloedvaten en zweetklieren liggen

zweetklieren

klieren die zweet produceren

haarzakje

uitstulping van de kiemlaag in de lederhuid waar een haar uitgroeit

talgklieren

klieren in de haarzakjes die talg produceren

onderhuids bindweefsel

laag onder de huid waarin vet ligt opgeslagen

brandwond

beschadiging van de huid die wordt veroorzaakt door warmte, een chemische stof of elektriciteit

reukzintuigen

organen in de neus die reageren op geur

smaakzintuigen

organen aan de oppervlakte van een tong die reageren op smaak

smaakknopjes

plek aan de zijkanalen van de groefjes van een tong waarin de smaakzintuigcellen liggen

Basisstof 3 Horen en zien**gehoorzintuigen**

organen in het oor die reageren op geluid

oorschelp

buitenste deel van het oor dat trillingen opvangt

gehoorgang

deel van het oor dat geluiden naar het trommelvlies geleidt

trommelvlies

deel van het oor dat door geluiden in trilling wordt gebracht

oorsmeerkliertjes

kliertjes in de gehoorgang die oorsmeer produceren

trommelholte

met lucht gevulde holte achter het trommelvlies

gehoorbeentje

deel van het oor dat trillingen van het trommelvlies doorgeeft aan het venster

slakkenhuis

deel van het oor dat bestaat uit vloeistof, het basilair membraan en zintuigcellen

gehoorzenuw

deel van het oor dat impulsen naar de hersenen geleidt

buis van Eustachius

deel van het oor dat de trommelholte met de keelholte verbindt

harde oogvlies

witte buitenste laag van de oogwand

oogspieren

spieren die het oog in de gewenste richting draaien

iris

gekleurd gedeelte van het oog

pupil

opening in de iris waardoor licht het oog binnenkomt

hoornvlies

voortzetting van het harde oogvlies aan de voorkant van de iris en pupil

traanklieren

klieren die traanvocht produceren

glasachtig lichaam

geleiachtige massa in het oog

lens

Deel van het oog dat zich achter de iris en de pupil bevindt en dat ervoor zorgt dat je scherp kunt zien

vaatvlies

middelste, goed doorbloede laag van een oogwand dat zorgt voor de voeding van het oog

netvlies

binnenste laag van de oogwand waar zintuigcellen in liggen

oogzenuw

zenuw in het oog die impulsen naar de hersenen geleidt

gele vlek

plaats in het centrum van het netvlies met zintuigcellen waarmee je het scherpst kunt zien

blinde vlek

plaats in het netvlies waar de oogzenuw het oog verlaat en waar geen zintuigcellen liggen

pupilreflex

reflex waarmee de grootte van de pupil wordt aangepast aan de hoeveelheid licht

bijziend

alleen van dichtbij scherp kunnen zien

holle lenzen

lenzen die bijziendheid corrigeren

verziend

alleen in de verte scherp kunnen zien

bolle lenzen

lenzen die verziendheid corrigeren

Basisstof 4 Het zenuwstelsel**centrale zenuwstelsel**

deel van het zenuwstelsel dat wordt gevormd door de hersenen en het ruggenmerg

ruggenmerg

deel van het centrale zenuwstelsel dat impulsen vanaf de romp en ledematen naar de hersenen geleid via zenuwen

klier

orgaan dat bepaalde stoffen produceert

zenuwcellen

cellen in het zenuwstelsel die zijn opgebouwd uit een cellichaam, een celkern en uitlopers

cellichaam

deel van een zenuwcel waarin de celkern zit

uitlopers

delen van een zenuwcel die impulsen van en naar het cellichaam geleiden

zenuw

bundel uitlopers van zenuwcellen omgeven door een beschermende laag

bewuste reactie

een zelf gekozen reactie die ontstaat doordat impulsen van de zintuigen eerst naar de hersenen gaan, voordat de impulsen naar de spieren gaan

reflex

vaste, snelle, onbewuste reactie die ontstaat doordat impulsen van de zintuigen direct naar de spieren gaan

schakelcellen

zenuwcellen die impulsen binnen het centrale zenuwstelsel geleiden

reflexboog

weg die impulsen bij een reflex afleggen

Basisstof 5 Gedrag**handelingen**

iets wat een organisme doet

gedragsketen

het effect van een handeling leidt tot een volgende handeling

respons

reactie op een prikkel

inwendige prikkel

prikkel die in het lichaam ontstaat

uitwendige prikkel

prikkel die van buiten het lichaam komt

motivatie

bereidheid om te reageren op een prikkel

aangeboren gedrag

gedrag dat niet aangeleerd hoeft te worden

aangeleerd gedrag

gedrag dat ontstaat door te leren

sociaal gedrag

gedrag waarbij de handeling van een dier (of een mens) een prikkel is voor een handeling van een soortgenoot

signaal

prikkel of handeling bij sociaal gedrag

waarden

dingen die mensen belangrijk vinden in het leven

normen

gedragsregels waarvan veel mensen vinden dat je eraan moet houden

observatie

feitelijk gedrag dat je waarneemt

interpretatie

wat iemand denkt dat een bepaald gedrag betekent

Basisstof 6 Regeling**hormoonstelsel**

alle hormoonklieren in het lichaam

hormonen

stoffen die de werking van organen regelen

bloedsuikerspiegel

glucosegehalte van het bloed

eilandjes van Langerhans

groepjes cellen in de alvleesklier die insuline en glucagon maken

insuline

hormoon dat glucose in de spieren en lever omzet in glycogeen

glycogeen

reservestof die wordt opgeslagen in de lever en in de spieren

glucagon

hormoon dat glycogeen in de spieren en lever omzet in glucose

terugkoppeling

bijsturen van een proces

adrenaline

hormoon dat wordt afgegeven door de bijnieren en ervoor zorgt dat het glucosegehalte van het bloed stijgt

Extra stof 7 Zintuigen en impulsen**drempelwaarde**

kleinste prikkelsterkte die een impuls veroorzaakt

impulsfrequentie

aantal impulsen per seconden

adequate prikkel

type prikkel waar een zintuigcel speciaal gevoelig voor is

gewenning

vermindering van het aantal impulsen als gevolg van een aanhoudende prikkel

gevoelszenuwcellen

zenuwcellen die impulsen van de zintuigen naar het centrale zenuwstelsel geleiden

bewegingszenuwcellen

zenuwcellen die impulsen van het centrale zenuwstelsel naar spieren of klieren geleiden

schakelcellen

zenuwcellen die impulsen binnen het centrale zenuwstelsel geleiden

Extra stof 8 Gehoorschade**geluidsfrequentie**

snelheid waarmee de lucht trilt

hertz

eenheid van geluidsfrequentie

amplitude

uitslag van geluidstrillingen

volume

sterkte van een geluid

decibel

eenheid van geluidsterkte

basilair membraan

membraan in het slakkenhuis dat bij elke toonhoogte op een specifieke plaats gaat trillen

blootstellingsduur

tijd waarin een oor is blootgesteld aan geluid